

Sygn. akt I UK 264/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 3 lutego 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Józef Iwulski (przewodniczący)

SSN Katarzyna Gonera

SSN Krzysztof Staryk (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania S. P.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych

z udziałem zainteresowanych: [...] o należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 3 lutego 2014 r.,

skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 9 października 2012 r.,

uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 9 października 2012 r. Sąd Apelacyjny – w sprawie z wniosku S. P. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych o należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne – oddalił apelację wnioskodawcy S. P. od wyroku Sądu Okręgowego – Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w T. z dnia 30 grudnia 2011 r., oddalającego odwołanie S. P. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 10 lutego 2011 r. stwierdzającej, że posiada on zaległości w opłacaniu składek na ubezpieczenie społeczne, ubezpieczenie zdrowotne oraz Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych w łącznej kwocie 30. 777,15 zł.

W sprawie ustalono między innymi, że wnioskodawca (jako płatnik składek) ma zaległości z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne, na ubezpieczenie zdrowotne oraz na Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych za okresy wskazane w zaskarżonej decyzji organu rentowego w łącznej wysokości 30.777,15 zł wraz z odsetkami. Wobec błędnych, w ocenie organu rentowego, deklaracji rozliczeniowych i imiennych raportów miesięcznych składanych przez wnioskodawcę, organ rentowy z urzędu dokonał korekty. W wyniku tego powstały rozbieżności kwotowe, wygenerowane przez organ rentowy w dniu 2 lipca 2008 r. przez wewnętrzne dokumenty rozliczeniowe (WDR), ujawniające niedopłatę na koncie płatnika. Dokonana przez organ rentowy w dniu 19 sierpnia 2008 r. korekta deklaracji rozliczeniowej za maj 1999 r. spowodowała zmianę rozliczenia konta odwołującego, wykazującą niedopłatę, a w konsekwencji, przesunięcie wpłat na najstarszą zaległość.

Sąd Okręgowy – uznając bezzasadność odwołania – stwierdził między innymi, że wnioskodawca nie wykazał – stosownie do przepisu art. 6 k.c., że określone w zaskarżonej decyzji organu rentowego należności z tytułu składek zostały uregulowane. Sąd pierwszej instancji uznał, że działanie organu rentowego polegające na przesunięciu wpłat na najstarszą zaległość w wyniku dokonanej przez organ rentowy w dniu 19 sierpnia 2008 r. korekty deklaracji rozliczeniowej za maj 1999 r. jest prawidłowe i ma swoją podstawę w § 11 ust. 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 18 kwietnia 2008 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu postępowania w sprawie rozliczania składek, do których poboru jest zobowiązany Zakład Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. Nr 78, poz. 465 ze zm.; dalej jako:

„rozporządzenie”), zgodnie z którym jeżeli płatnik składek dokona w obowiązującym terminie wpłaty składek na ubezpieczenia społeczne, na Fundusz Emerytur Pomostowych, na ubezpieczenie zdrowotne lub na Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych nieoznaczonej co do okresu, wpłatę tę zalicza się w pierwszej kolejności na pokrycie należności z danego tytułu, poczynając od należności o najwcześniejszym terminie płatności, z zachowaniem w ramach wpłaty składek na ubezpieczenia społeczne pierwszeństwa zaspokojenia należności funduszu emerytalnego i otwartych funduszy emerytalnych.

Sąd drugiej instancji – rozpoznając apelację wnioskodawcy – uznał, że nie zasługuje ona na uwzględnienie, ponieważ nie zawiera argumentów prawnych pozwalających podważyć prawidłowość zaskarżonego wyroku Sądu pierwszej instancji. Sąd Apelacyjny w całości podzielił ustalenia stanowiące podstawę faktyczną zaskarżonego wyroku Sądu Okręgowego. Podkreślił przy tym, że nie dostrzegł żadnych uchybień w zakresie postępowania dowodowego przeprowadzonego przed Sądem pierwszej instancji oraz dokonanej oceny dowodów.

Sąd drugiej instancji stwierdził, że zgodnie z art. 46 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz. U. z 2009 r. Nr 205, poz. 1585 ze zm.) płatnik składek jest obowiązany według zasad wynikających z przepisów ustawy obliczać, potrącać z dochodów ubezpieczonych, rozliczać oraz opłacać należne składki za każdy miesiąc kalendarzowy. Sąd drugiej instancji uznał, że na wnioskodawcy, który prowadził działalność gospodarczą i będąc płatnikiem składek za zatrudnionych pracowników ciążył obowiązek obliczania, potrącania z dochodów ubezpieczonych, rozliczania oraz opłacania należnych składek za każdy miesiąc kalendarzowy. Na wnioskodawcy spoczywał – stosownie do przepisu art. 6 k.c. – ciężar dowodu, że należne składki opłacił lub, że powinien je opłacić w innej wysokości niż to wskazał organ rentowy. W ocenie Sądu drugiej instancji wnioskodawca takiego dowodu nie przedstawił. Jeżeli organ rentowy na podstawie materiałów zgromadzonych w postępowaniu administracyjnym oraz sądowym zarzucił wnioskodawcy zaległości składkowe w określonej wysokości za szczegółowo wymienionych ubezpieczonych oraz okresy, to w postępowaniu sądowym wnioskodawca był zobowiązany co najmniej do odniesienia się do tych

zarzutów i wskazania własnych środków dowodowych; wnioskodawca jednak tego nie uczynił.

Powyższy wyrok Sądu Apelacyjnego wnioskodawca zaskarżył skargą kasacyjną. Skargę oparto na pierwszej podstawie kasacyjnej określonej w art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. i zarzucono niewłaściwe zastosowanie przepisu § 11 ust. 3 rozporządzenia o rozliczaniu składek – wynikające z jego wadliwej wykładni przez przyjęcie, że dawne wpłaty dokonywane z tytułu składek powinny być zaliczane na poczet jeszcze dawniejszych. W ocenie skarżącego taka interpretacja powołanego przepisu jest nieuprawniona, gdyż określoną w nim regulację można zastosować jedynie w odniesieniu do składek bieżących, a ponadto – brak jest racji przemawiających za stosowaniem takiego unormowania ze względu na niespełnienie w niniejszej sprawie przesłanki „nieoznaczoności co do okresu”, za który uiszczana była dana składka.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu drugiej instancji w całości i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania lub o uchylenie oraz zmianę zaskarżonego wyroku w całości i uwzględnienie odwołania skarżącego.

W uzasadnieniu podstawy skargi wskazano, że z brzmienia przepisu § 11 ust. 3 rozporządzenia o rozliczaniu składek wynika, że przyznana organowi rentowemu kompetencja do zaliczenia danych wpłat na poczet należności o najwcześniejszym terminie płatności jest uzależniona od przesłanki nieoznaczenia okresu, za który określona wpłata jest lub też będzie dokonywana. Chodzi o wpłatę dokonaną w obowiązującym terminie oraz „nieoznaczoną co do okresu”. W ocenie skarżącego określona w powołanym przepisie przesłanka „nieoznaczoności okresu” znalazła się poza zakresem ustaleń faktycznych oraz rozważań prawnych zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego. Wskazano ponadto, że przepisu § 11 ust. 3 rozporządzenia o rozliczaniu składek nie należy wyklądać tak, że „dawne” (historyczne) wpłaty na poczet składek powinny być zaliczane na jeszcze „dawniejsze”, co do których nastąpiła korekta. W ocenie skarżącego należy rozważyć możliwość dokonania takiej interpretacji powołanego przepisu, zgodnie z którą tylko aktualne (bieżące) wpłaty mogą być zaliczane na należności o „najwcześniejszym terminie płatności”.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna ma uzasadnioną podstawę.

Z ustaleń Sądu pierwszej instancji - zaaprobowanych w całości przez Sąd Apelacyjny - wynika, że S. P. prowadził od 1993 r. firmę transportową, zatrudniając czterech pracowników. W dniu 12 czerwca 2002 r. ZUS wydał skarżącemu zaświadczenie, że nie zalega on ze składkami na ubezpieczenie społeczne. Od czerwca 2002 r. wnioskodawca zaprzestał płacenia składek, co spowodowało wszczęcie przez organ rentowy postępowania egzekucyjnego, a od września 2003 r. skarżący uiszczal składki z opóźnieniem. W grudniu 2003 r. zakończył prowadzenie działalności gospodarczej. W dniu 19 sierpnia 2009 r. organ rentowy dokonał korekty deklaracji rozliczeniowej za maj 1999 r., w wyniku czego nastąpiło przesunięcie wpłat na najstarszą zaległość. Ostatecznie, pomimo ustalenia, że składka za okres styczeń 2000 r. uległa przedawnieniu, wysokość zaległych składek ustalono decyzją z dnia 10 lutego 2011 r. na kwotę 30.777,15 zł, w tym 15.905 zł odsetek obliczonych na dzień 2 lutego 2011 r.

Stosownie do art. 46 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz. U. z 2007 r. Nr 11, poz. 74 ze zm.), płatnik składek jest obowiązany według zasad wynikających z przepisów ustawy obliczać, potrącać z dochodów ubezpieczonych, rozliczać oraz opłacać należne składki za każdy miesiąc kalendarzowy. Zgodnie z art. 48b ust. 2 w/w ustawy Zakład może korygować z urzędu błędy stwierdzone w dokumentach związanych z ubezpieczeniami społecznymi określonych w ustawie. Relewantny jest także art. 49 ust. 1 pkt 1 tej ustawy, zgodnie z którym Rada Ministrów określa, w drodze rozporządzenia kolejność zaliczania wpłat składek na FUS oraz innych należności, do których poboru jest zobowiązany Zakład, jeżeli płatnik opłaca je i przekazuje niezgodnie z przepisami ustawy.

W ocenie Sądu Najwyższego z tego ostatniego przepisu wynika, że składki wpłacone zgodnie z prawidłowo sporządzoną deklaracją za dany miesiąc – powinny być zaewidencjonowane zgodnie z tą deklaracją, a nie na poczet innych należności. Unormowanie to jest regułą, mającą duże znaczenie dla pewności

dokonywanych operacji finansowych. Płatnik składek powinien mieć poczucie bezpieczeństwa i przekonanie, że wpłacone składki zostaną zaewidencjonowane zgodnie z prawidłowo wypełnionymi deklaracjami. Przeciwnie działania organu rentowego mogłyby doprowadzić do chaosu, w którym płatnik składek nie wie, w których miesiącach powstała niedopłata, a Zakład Ubezpieczeń Społecznych nie potrafi precyzyjnie wskazać wpłaconych przez niego kwot, które zostały zaewidencjonowane na zadłużenie z wcześniejszych miesięcy. Taka sytuacja zapewne powstała w niniejszej sprawie, gdyż Sądy pierwszej i drugiej instancji w uzasadnieniach wyroków nie wskazują dokładnie kwot i miesięcy, w których składki nie zostały prawidłowo zapłacone. Przedstawione wyżej unormowanie znajduje pewną analogię w art. 451 § 1 k.c., zgodnie z którym to dłużnik w pierwszej kolejności (przed wierzycielem) ma uprawnienie do wskazania, który ze swoich długów chce zaspokoić. Wyborowi dłużnika wierzyciel nie może się sprzeciwić, bowiem popadnie w zwłokę (art. 486 § 2 k.c.), chyba że zachodzi sytuacja wskazana w art. 451 § 1 zdanie drugie k.c.

Zdaniem Sądu Najwyższego - ciężar dowodu w sprawie dotyczącej wysokości składek na ubezpieczenie społeczne w zakresie wskazania kwoty i miesiąca, za który składka nie została zapłacona, została zapłacona w niewłaściwej wysokości lub zaewidencjonowana na poczet wcześniejszych należności - obciąża Zakład Ubezpieczeń Społecznych – zwłaszcza w sytuacji, gdy organ rentowy wydał płatnikowi zaświadczenie o niezaleganiu z zapłatą składek za ten okres. Dopiero po otrzymaniu tych danych płatnik składek jest zobligowany na podstawie art. 6 k.c. do udowodnienia, że składki za wskazane miesiące zostały zapłacone. Teza prezentowana w tej kwestii przez Sąd Apelacyjny nie była więc w pełni adekwatna do realiów niniejszej sprawy, gdyż w dniu 12 czerwca 2002 r. ZUS wydał skarżącemu zaświadczenie, że nie zalega on ze składkami na ubezpieczenie społeczne, a po dziewięciu latach (w zaskarżonej przez wnioskodawcę decyzji) zajął odmienne stanowisko.

Zasady rozliczania składek określa rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 kwietnia 2008 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu postępowania w sprawach rozliczania składek, do których poboru jest zobowiązany Zakład Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. Nr 78, poz. 465 ze zm.), które w § 3 ust. 4 wskazuje, iż Zakład

dokonuje zewidencjonowania danych na koncie ubezpieczonego na podstawie prawidłowych raportów lub prawidłowych raportów korygujących. Również § 25 ust. 1 i 2 tego rozporządzenia stanowi, że Zakład na podstawie prawidłowych raportów dokonuje zewidencjonowania danych na koncie ubezpieczonego. Podstawą rozliczeń na koncie płatnika składek jest deklaracja o najwyższym numerze identyfikatora, z uwzględnieniem rozliczonych w niej uznań oraz dokonanych wpłat. Podobna regulacja zawarta jest w § 11 ust. 1.

W ocenie Sądu Najwyższego wskazane wyżej przepisy rozporządzenia są zgodne z opisaną wcześniej regułą i zobowiązywały organ rentowy do zaewidencjonowania wpłaconych przez skarżącego składek zgodnie z prawidłowo sporządzonymi deklaracjami za poszczególne miesiące, bez możliwości ich księgowego przesunięcia na inne okresy.

Rozporządzenie to zawiera też unormowania sytuacji, gdy wpłaty zostały dokonane niezgodnie z przepisami. Stosownie do § 6 ust. 3 i 4 rozporządzenia - wpłaty składek dokonane przez płatnika składek po terminie określonym w ustawie powinny obejmować również odsetki za zwłokę. W przypadku gdy wpłata, o której mowa w ust. 3, nie uwzględnia odsetek za zwłokę, mimo jej dokonania po terminie określonym w ustawie, Zakład rozlicza dokonaną wpłatę proporcjonalnie na pokrycie kwoty zaległych składek oraz kwoty odsetek za zwłokę w stosunku, w jakim w dniu wpłaty pozostaje kwota zaległości z tytułu składek do kwoty odsetek za zwłokę.

Zgodnie z § 11 ust. 3 - jeżeli płatnik składek dokona w obowiązującym terminie wpłaty składek na ubezpieczenia społeczne, na Fundusz Emerytur Pomostowych, na ubezpieczenie zdrowotne lub na Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych nieoznaczonej co do okresu, wpłatę tę zalicza się w pierwszej kolejności na pokrycie należności z danego tytułu, poczynając od należności o najwcześniejszym terminie płatności, z zachowaniem w ramach wpłaty składek na ubezpieczenia społeczne pierwszeństwa zaspokojenia należności funduszu emerytalnego i otwartych funduszy emerytalnych.

Natomiast w myśl § 12 ust. 1 rozporządzenia, jeżeli wpłata składek na ubezpieczenia społeczne jest niższa od kwoty należnych składek rozliczonych w deklaracji za dany miesiąc kalendarzowy, zgodnie z zasadami określonymi w § 6

ust. 1 pkt 1, w pierwszej kolejności rozlicza się ją na pokrycie należnych składek na fundusz emerytalny i na otwarte fundusze emerytalne; § 13 ust. 1 stanowi, iż jeżeli wpłata składek na ubezpieczenia społeczne jest wyższa niż kwota należnych składek z tego tytułu wynikająca z rozliczenia dokonanego w deklaracji za dany miesiąc kalendarzowy, nadwyżkę pozostałą po pokryciu należnych składek na ubezpieczenia społeczne za dany miesiąc kalendarzowy zalicza się proporcjonalnie na pokrycie zaległych należności funduszu emerytalnego i otwartych funduszy emerytalnych, począwszy od zobowiązań o najwcześniejszym terminie płatności.

Zdaniem Sądu Najwyższego ostatnio wskazane przepisy umożliwiają zaewidencjonowanie wpłaconych niezgodnie z deklaracją lub z prawidłowo ustalonymi kwotami za dany miesiąc składek tylko w przypadku, gdy: składka została wpłacona po terminie bez prawidłowo naliczonych odsetek za zwłokę, w niższej lub wyższej kwocie oraz w przypadku składki „nieoznaczonej co do okresu”. W tej ostatniej sytuacji wpłatę tę zalicza się w pierwszej kolejności na pokrycie należności z danego tytułu, poczynając od należności o najwcześniejszym terminie płatności, z zachowaniem w ramach wpłaty składek na ubezpieczenia społeczne pierwszeństwa zaspokojenia należności funduszu emerytalnego i otwartych funduszy emerytalnych (§ 11 ust. 3 rozporządzenia). Ten przepis został wymieniony przez Sąd pierwszej instancji, jednak nie wskazał on, która wpłata dokonana przez płatnika była „nieoznaczona co do okresu”. Sąd drugiej instancji w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku nie dokonał w ogóle subsumcji ustalonego stanu faktycznego pod normy w/w rozporządzenia, w tym również w aspekcie § 11 ust. 3 rozporządzenia, co prawidłowo zarzuca skarga kasacyjna. Podnosi ona, że organ rentowy *ex officio* dokonał korekty deklaracji miesięcznych z uwagi na błędne deklaracje rozliczeniowe i wadliwe imienne raporty miesięczne. W skutek korekty deklaracji rozliczeniowej za maj 1999 roku doszło do modyfikacji rozliczeń, co zaowocowało niedopłatą, finalnie sprawiło zaś, iż nastąpiło przesunięcie wpłat na najstarszą zaległość.

Słusznie skarga kasacyjna wskazuje, że taka sytuacja w ogóle nie stanowiła przedmiotu rozważań sądu, jak również - egzegezy § 11 ust. 3 rozporządzenia. Na podstawie wskazanego przez Sąd pierwszej instancji § 11 ust. 3 rozporządzenia

Rady Ministrów z dnia 18 kwietnia 2008 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu postępowania w sprawach rozliczania składek, do których poboru jest zobowiązany Zakład Ubezpieczeń Społecznych - jedynie wtedy, gdy wpłata nie została oznaczona co do okresu – zakład ten jest uprawniony do zaliczenia tej wpłaty w pierwszej kolejności na należności o najwcześniejszym terminie płatności na pokrycie zadłużenia z danego tytułu.

Mając na powyższe na względzie Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. uchylił zaskarżony wyrok, o kosztach postępowania kasacyjnego orzekając stosownie do art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c.